

ต้นฉบับหนังสือสมุดไทยสมัยอยุธยา นันทโปปนันทสูตรคำหลวง

ศิวพร เกลิมศรี*

ต้นฉบับหนังสือสมุดไทย เรื่องนันทโปปนันทสูตรคำหลวง
หมวดตำราภาพ เลขที่ ๒๐

ภาพแสดงเส้นสีของตัวอักษรแต่ละชนิดตามฐานะของข้อมูล

* นักภาษาโบราณชำนาญการพิเศษ สำนักหอสมุดแห่งชาติ

หนังสือต้นฉบับสมุดไทยสมัยอยุธยา นันทโศปนนทสูตรคำหลวง
จัดพิมพ์โดย สำนักหอสมุดแห่งชาติ

เอกสารโบราณ เรื่อง นันทโศปนนทสูตรคำหลวงนี้ เป็นวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาที่เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร (เจ้าฟ้ากุ้ง) ได้ทรงพระนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๒๗๙ จากคัมภีร์นันทโศปนนทปรกณที่พระพุทธรูปประดิษฐานเป็นภาษาบาลีไว้ ตัวต้นฉบับเอกสารโบราณเป็นหนังสือสมุดไทยขาวได้มาจาก ขุนวิทูรธรรมการ กรมศึกษาธิการ ทูลเกล้าฯ ถวายให้หอพระสมุดวชิรญาณ ซึ่งปัจจุบันคือ หอสมุดแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๕๑ หนังสือสมุดไทยเรื่องนี้ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นเอกสารมรดกความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทย เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘

จากคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกในคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก)

นันทโพนันทสูตรคำหลวง เป็นวรรณคดีคำหลวงที่เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศทรงพระนิพนธ์โดยยกข้อความภาษาบาลีขึ้นก่อนแล้วแปลเป็นภาษาไทยที่ไพเราะงดงามสลับกันไปตลอดทั้งเรื่อง ข้อความภาษาไทยแปลจากข้อความภาษาบาลีไว้เกือบทุกคาถา

วรรณคดีเรื่องนี้นอกจากจะเป็นวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่าเกี่ยวกับหลักธรรมแล้วยังมีคุณค่าด้านต่าง ๆ อีกหลายประการ คือ

๑. มีความเป็นต้นฉบับหลวงที่สืบทอดมาจากสมัยอยุธยาด้วยปัจจัยหลายประการ ได้แก่

- บอกพระนามผู้ทรงนิพนธ์และวันเดือนปีที่ทรงนิพนธ์แล้วเสร็จ พร้อมประวัติความเป็นมาของเนื้อเรื่อง
- บอกนามอาลักษณ์ผู้ขุบเส้นตัวอักษรทั้ง ๒ แบบ
- ต้นฉบับเล่มนี้บันทึกเนื้อหาเรื่องเกี่ยวกับเรื่องนันทโพนันทสูตรคำหลวงเพียงเรื่องเดียว
- บันทึกเนื้อหาเรื่องราวหน้าละ ๔ – ๖ บรรทัด อย่างเป็นระเบียบสวยงามด้วยตัวอักษรไทยแบบประดิษฐ์ ตามความนิยมในสมัยอยุธยาเรียกว่าอักษรไทยย่อ ซึ่งอักษรไทยย่อที่ปรากฏในเอกสารฉบับนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นอักษรไทยย่อที่งดงามที่สุดฉบับหนึ่ง ซึ่งเมื่อนับอายุถึงปัจจุบัน (๒๕๖๓) มีอายุได้ ๒๘๕ ปีแล้ว

๒. การลงสีเส้นตัวอักษรสะท้อนทัศนคติและความนับถือพุทธศาสนาอย่างแรงกล้ากล่าวคือ มีวิธีการลงเส้นสีตัวอักษรให้ต่างกันตามความสำคัญของเนื้อหาแต่ละตอน

เส้นทอง ใช้บันทึกพระนามบุคคลสำคัญ เช่น เมื่อเอ่ยอ้างถึงพระพุทธเจ้า และพระนามผู้ทรงนิพนธ์ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ไชยเชษฐสุริวงษ

เส้นชาด ใช้บันทึกคาถาอักษรขอมภาษาบาลีทั้งหมด

เส้นหมึก ใช้บันทึกเนื้อหาเรื่องราวที่เป็นภาษาไทยด้วยอักษรไทยย่อ

๓. มีบันทึกจดหมายเหตุแสดงภูมิปัญญาในการเตรียมต้นฉบับของช่างเขียนในสมัยอยุธยา ก่อนบันทึกข้อความ โดยบอกนามเจ้าของสูตรไว้ด้วย ซึ่งหลักฐานนี้ไม่เคยปรากฏอยู่ในต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องใด ๆ ของสังคมไทยทั้งสิ้น

๔. อักษรและอักษรวิธีของอักษรไทยย่อในสมุดไทยเรื่องนั้นโทปนันทสูตรคำหลวงฉบับนี้พบว่ามีพยัญชนะไทยครบทั้ง ๔๔ ตัวเป็นครั้งแรก

เรื่องย่อนั้นโทปนันทสูตรคำหลวงกล่าวถึงพระพุทธเจ้าเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ในกรุงราชคฤห์ เ็นวันหนึ่ง มีมหาเศรษฐี ชื่อ อนาถบิณฑิกะมาทูลอาราธนาพระพุทธองค์และพระอรหันตสาวก ๕๐๐ องค์ไปรับบิณฑบาตที่บ้านของตนในวันรุ่งขึ้น องค์สมเด็จพระบรมศาสดารับอาราธนาแล้วก็ประทับอยู่ ณ พระวิหารจนสิ้นราตรี ครั้นเวลาใกล้รุ่งพระพุทธองค์ทรงตรวจดูโลกธาตุและทราบโดยพระญาณว่าพระยานันโทปนันทนาคราช ควรจะได้รับรสพระธรรม ด้วยพระยานาคราชตนนี้ได้เคยสร้างกุศลไว้ในชาติก่อน แต่พระยานันโทปนันทนั้นยังมีความเห็นผิดเป็นมิจฉาทิฐิอยู่ แต่ก็สามารถที่จะสั่งสอนให้เข้าถึงพระรัตนตรัยได้ พระบรมศาสดาทรงพิจารณาเห็นว่า พระโมคคัลลานะอัครสาวกเบื้องซ้ายมีฤทธิ์อาจทรมานพระยานาคราชตนนี้ให้ละพศเสียได้ ดังนั้นพอรุ่งเช้าพระพุทธเจ้าจึงมีพุทธปฏิภาณแก่พระอานนท์ว่าจะเสด็จไปยังเทวโลก พระอานนท์และพระสาวกจึงเตรียมตามเสด็จด้วย พระพุทธองค์และพระสาวกได้เหาะไปเหนือวิมานของพระยานันโทปนันท พระยานาคราชแลเห็นว่าพระพุทธเจ้าและพระสาวกจะเหาะมาเหนือปราสาทของตน ผุ่นใต้เท้าก็จะเรียรยลงมา ก็โกรธบังเกิดมิจฉาทิฐิ สำคัญตนว่าเป็นผู้มีศักดิ์ใหญ่ จึงแสดงอิทธิฤทธิ์ด้วยการจำแลงกายเป็นนาคราชใหญ่พันเขาพระสุเมรุไว้เจ็ดรอบและแผ่พังพานบังโลกธาตุจนมืดมิดเพื่อขวางทางไม่ให้พระพุทธเจ้าเสด็จผ่าน พระสาวกองค์ต่างๆ ทูลขอเป็นผู้ปราบพญานันโทปนันทะ แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาต ทรงให้เฉพาะพระโมคคัลลานะเท่านั้นเป็นผู้ไปปราบ จึงเกิดการต่อสู้ครั้งใหญ่ระหว่างพญานันโทปนันทะและพระโมคคัลลานะ ในที่สุดพญานาคราชก็มีอานุภาพได้ จึงยอมจำนนและละมิจฉาทิฐิเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและถือเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะ